
LA MENTORIA DES DE LA PERSPECTIVA DE LA GESTIÓ DE CONFLICTES

Cap a un enfocament restauratiu de l'acompanyament postpenitenciari de joves- adults

Esther de la Encarnación Ordóñez (DNI: 45859521M/ NiUB:17301686)
Màster en Mediació de Conflictos, Universitat de Barcelona.

Tutor: Jaume del Campo (Dept. Mètodes d'Investigació i Diagnòstic en Educació)

RESUM

Afavorir processos de desistiment del delict i reintegració social requereix que l'infractor es responsabilitzi del seu propi procés de desistiment però, alhora, que la societat actuï per integrar-lo en tots els nivells de la vida (Braithwaite, 1989, citat a Cid i Larrauri, 2001, p.222). Orientada en aquest sentit, en els últims anys, la mentoria s'ha desenvolupat com una estratègia efectiva d'acompanyament postpenitenciari en l'àmbit de joves que pretén establir un pont entre la presó i la comunitat durant l'excarceració.

La recerca que es presenta sorgeix de la manca de coneixement sobre els mecanismes que fan de la mentoria una estratègia efectiva en termes de desistiment del delict i reintegració social i, concretament, el rol de les persones mentores en aquests processos. Per això, té com a objectius aprofundir en els models subjacents a la tasca de les persones mentores i proposar línies de millora des de la perspectiva de la gestió de conflictes. Per aconseguir-ho, s'opta per una recerca qualitativa que parteix de l'experiència de les persones mentores de joves- adults del projecte "De la presó a la comunitat". Aquesta aproximació permet comprendre la rellevància de l'establiment de la relació entre el mentor i el jove a través de l'escolta, la importància de la gestió d'emocions negatives i l'apoderament en la construcció de la narrativa desistent així com la necessitat de treballar per una comunitat disposada a integrar de manera real i efectiva les persones que surten de presó.

D'acord els resultats, el treball permet concloure la necessitat d'avançar cap a un sistema de justícia i un model d'acompanyament postpenitenciari de caire restauratiu que es centri en el rol i les necessitats de les persones que surten de presó i al mateix temps també tingui en compte la comunitat i la impliqui en aquest procés.

Paraules clau: acompanyament postpenitenciari, mentoria, desistiment del delict, reintegració social, gestió de conflictes

ABSTRACT

Encouraging processes of desistance from crime and social reintegration requires that the offender takes responsibility for his own desistance process and, at the same time, society acts to integrate him at all stages of life (Braithwaite, 1989, as cited in Cid & Larrauri, 2001, p.222). In this sense, in recent years, mentoring has been developed as an effective after-prison support strategy for young people that aims to establish a link between the prison and the community during the release.

The research presented arises from the lack of knowledge about the mechanisms that make mentoring an effective strategy in terms of desistance from crime and social reintegration and, specifically, the role of mentors in these processes. Therefore, it aims to deepen the underlying models in the task of mentors and to propose lines of improvement from the perspective of conflict management. To do so, qualitative research based on the experience of mentors of young adults in the project "From prison to the community" has been developed. This approach allows us to understand the relevance of the relationship between the mentor and the mentee through listening, the importance of the management of negative emotions and the relevance of empowerment in the construction of the desistance narrative as well as the importance of getting a committed community towards the integration of the people released from prison in a real and effective way.

According to the results, the research allows us to conclude the need to move towards a restorative justice system and after-prison support model that focuses on the role and needs of people released from prison and the community and involve it in this process.

Keywords: after-prison support, mentoring, desistance from crime, social reintegration, conflict management

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ.....	1
2. MARC TEÒRIC	2
2.1. L'acompanyament postpenitenciari de joves- adults	2
2.2. La mentoria com a estratègia d'acompanyament postpenitenciari.....	4
2.3. L'encaix de la gestió de conflictes en la mentoria.....	5
2.3.1. El delicte com a resultat d'un conflicte	6
2.3.2. Justícia restaurativa, gestió de conflictes i mentoria	8
3. CONTEXTUALITZACIÓ.....	10
3.1. De l'execució de la pena de presó a l'acompanyament postpenitenciari a través de la mentoria a Catalunya	10
4. METODOLOGIA.....	12
4.1. Objectius generals i específics	12
4.2. Disseny i planificació del procediment.....	13
4.3. Selecció de les persones informants	14
4.4. Tècniques d'obtenció de la informació	15
4.5. Procediment d'obtenció de la informació.....	16
4.6. Tècniques d'anàlisi de la informació	16
5. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ I RESULTATS	18
5.1. Establiment de la relació.....	19
5.2. Acompanyament en el procés de desistiment.....	21
5.3. Acompanyament en el procés de reintegració	23
6. CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ.....	26
7. REFERÈNCIES.....	31

1. INTRODUCCIÓ

L'excrceració esdevé un moment clau per a la persona que surt de presó ja que suposa, entre moltes altres coses, trobar un lloc per viure, haver de buscar feina, reunir-se amb la família o crear noves relacions (Visher i Travis, 2011).

Amb l'objectiu d'acompanyar els joves- adults en la sortida de presó i amb la finalitat d'afavorir processos de desistiment del delicte i reintegració social, en els últims anys, s'han desenvolupat programes d'acompanyament postpenitenciari basats en la mentoria. Aquests programes han estat objecte de múltiples recerques per valorar la seva efectivitat i malgrat els resultats d'aquests estudis posen de manifest que aquesta és, certament, una estratègia efectiva per afavorir processos de desistiment del delicte i reinserció social dels joves excarcerats, encara es desconeix quins són els elements que la fan efectiva.

El treball que es presenta a continuació parteix d'aquesta manca de coneixement per comprendre el paper que juguen les persones mentores en l'acompanyament postpenitenciari de joves- adults. Així, concretament, aquest treball té com a objectius aprofundir en els models subjacents a la tasca de les persones mentores en el procés de reintegració social de joves excarcerats des de la perspectiva de la gestió de conflictes per reflexionar sobre les seves potencialitats i aportar propostes de millora.

Per aconseguir-ho, en primer lloc, es presenta el marc teòric del que es parteix així com el posicionament teòric adoptat i l'encaix de la gestió de conflictes en l'acompanyament postpenitenciari i la mentoria. A continuació, s'aporta una breu contextualització de la mentoria en el marc de l'execució penal i l'acompanyament postpenitenciari a Catalunya. Aquesta contextualització juntament amb el marc teòric serveixen de base per definir els objectius i la metodologia escollida. Finalment, s'exposen els resultats a partir de l'anàlisi de la informació obtinguda i es discuteixen les seves implicacions pràctiques tractant d'aportar propostes de millora des de la perspectiva de la gestió de conflictes.

Amb tot, el treball que es presenta és producte d'un procés de recerca empírica que pretén no només aprofundir en l'acompanyament postpenitenciari a través de la mentoria sinó reflexionar sobre el que la gestió de conflictes pot aportar en aquest àmbit i aportar propostes per millorar la pràctica.

2. MARC TEÒRIC

2.1. L'acompanyament postpenitenciari de joves- adults

Sortir de presó esdevé un repte a molts nivells ja que suposa el retorn a un context del que la persona ha estat fora durant un període de temps (Visher i Travis, 2011). En aquest moment, problemes com la manca de vincles, una alta conflictivitat familiar, la manca de domicili, problemes de salut o d'addicció a substàncies, la manca de treball i/o formació, el fet de no disposar de mitjans econòmics suficients, de no gaudir d'una situació regular al territori, estar poc vinculat a la comunitat o tenir problemes amb la justícia esdevenen especialment rellevants per a les persones excarcerades (Andrés-Pueyo i Cid, 2017; Garcia, 2016).

A més d'aquests problemes, la recerca criminològica ha posat de manifest que l'etapa evolutiva (edat) i la trajectòria vital també són elements clau en el moment de l'excarceració. Així, tot i que l'edat té un important potencial explicatiu sobre l'abandonament de les carreres delictives en els primers anys de l'edat adulta, una trajectòria vital problemàtica pot esdevenir un important obstacle per la reinserció social (Cid i Martí, 2011, p.16).

Davant d'aquestes dificultats, Gavrielides (2014) argumenta que els **problemes que genera l'empresonament** en termes de reinserció social creen la necessitat d'adoptar un nou enfocament que permeti que la pena serveixi per a que l'infractor es responsabilitzi del fet però també per reparar el dany causat i restaurar la situació generada. Per això, aposta per una enfocament no abolicionista de la presó defensant la compatibilitat de l'empresonament amb la **perspectiva restaurativa** i, en conseqüència, reivindica la inclusió d'aquesta perspectiva en els programes d'execució penal per tal d'afavorir processos de reinserció social de les persones excarcerades.

Aquesta filosofia allunyada del pensament merament retributiu s'orienta cap al futur tractant de trobar la millor solució al conflicte generat pel fet delictiu i aconseguir la reintegració de la persona excarcerada a través d'un procés de responsabilització. Així, com defineix Zehr (1990, citat a Wachtel, 2016, p.2), tracta d'involucrar a totes les persones implicades per tal d'identificar i atendre col·lectivament a les obligacions, els danys i les necessitats derivades d'aquests. Es parteix, per tant, d'un enfocament més inclusiu, optimista i positiu d'acord el qual el pas pel sistema de justícia esdevé una

oportunitat de transformació i un espai de construcció (Freiberg, 2010; Shapland, 2014). Es tracta, en definitiva, d'un enfocament orientat al (re)establiment del pacte social establert entre els individus i la societat.

Des d'aquesta perspectiva, l'excarceració es configura com un **repte** per la persona però també per la societat en la mesura que requereix afavorir un procés de canvi individual potenciant factors de protecció i, alhora, facilitar processos de reinserció comunitària que vagin més enllà del delictes i l'etiologia delictiva (Enjunes i Morata, 2016). En altres paraules, la transició de la presó a la llibertat dels joves als que s'ha imposat una pena de presó esdevé una oportunitat en el seu procés socialitzador que requereix canviar les condicions individuals però també treballar sobre factors estructurals i socials per afavorir la seva integració en el teixit comunitari. Es configura, per tant, com un procés recíproc de negociació entre la persona excarcerada i la societat per aconseguir una transformació (Hass i Saxon, 2012, p.1041).

En aquesta direcció, Visher i Travis (2011) defensen que el retorn a la comunitat després de l'empresonament requereix d'un **model comunitari de transició a la llibertat** que mobilitzi els recursos de la xarxa comunitària. Aquesta xarxa està composta, segons Travis (2005, citat a Ibàñez, 2013, p.10), per diferents cercles concèntrics en el que el primer es troba la persona que surt de presó i es va ampliant fins a arribar als agents judicials passant per la família, el grup d'iguals, les institucions comunitàries i els serveis socials. Dins d'aquesta xarxa comunitària, es troben les entitats del tercer sector que, de manera molt especialitzada, ofereixen a les persones excarcerades la possibilitat de participar en projectes i programes diversos (Meek, Gojkovic i Mills, 2010).

Un tipus de projectes i programes en aquest àmbit són els d'**acompanyament postpenitenciari**, que inclouen la preparació de la llibertat quan les persones encara estan a presó, l'acompanyament de persones que es troben en tercer grau i l'acompanyament també una vegada han assolit la llibertat definitiva. És a dir, ofereixen un suport a les persones que surten de presó per tractar de superar les limitacions del sistema penitenciari i assolir els reptes que suposa el retorn a la societat. Per això, resulta una estratègia que es dirigeix a la gestió de situacions concretes que tenen lloc a la sortida de presó però també s'orienta cap al futur tractant d'oferir estratègies i recursos

per que les persones excarcerades puguin, per elles mateixes, gestionar situacions que podrien suposar un obstacle en el seu procés de desistiment i reintegració social.

En definitiva, es tracta de programes d'acompanyament durant el retorn a la comunitat que tenen com a objectiu principal la vinculació comunitària i, amb ella, la participació i la interiorització de processos de ciutadania activa i compromesa mitjançant intervencions que permeten consolidar conductes prosocials (Enjunes i Morata, 2016; Hass i Saxon, 2012).

2.2. La mentoria com a estratègia d'acompanyament postpenitenciari

Una de les estratègies que, a nivell internacional, ha anat guanyant protagonisme com a estratègia d'acompanyament postpenitenciari en els últims anys ha estat la **mentoria**. Aquesta és una estratègia d'intervenció social que es fonamenta en la relació entre dues persones en la que una d'elles, normalment de manera voluntària, actua com un model de rol positiu i dona suport a l'altra durant un determinat període de temps (Hucklesby, 2008, citat a Walker i Bowen, 2015, p.300).

De manera més sistemàtica, Tolan et al. (2014, p.180) defineixen la **relació de mentoria** d'acord quatre característiques fonamentals: (1) la interacció entre dues persones durant un període determinat de temps, (2) la desigualtat en la experiència, coneixements o poder entre el mentor i la persona mentoritzada, (3) la posició del mentoritzat per imitar i beneficiar-se de l'experiència, el coneixement o les habilitats del mentor i, (4) per últim, l'absència d'un rol desigual entre el mentor i el mentoritzat.

Així, un punt fonamental de la mentoria és que es tracta d'una relació diferent a la existent entre un professional i el seu client ja que el mentor no dirigeix el procés de la persona des del seu saber professional sinó que tracta d'**acompanyar** facilitant un procés de transformació personal i social ajustat a les necessitats de cada persona. La relació que s'estableix entre el mentor i el mentoritzat, per tant, esdevé clau en aquest procés d'acompanyament ja que es tracta d'una relació voluntària centrada en el desistiment i la reintegració social del segon (Garcia, 2016).

Més enllà de la pròpia relació, la mentoria s'orienta al **desistiment del delict**. Per això, des d'una perspectiva individual, la figura del mentor ha de contribuir al **canvi cognitiu** de la persona i, amb aquest, la construcció de la narrativa desistent. En aquest

punt, l'acompanyament que realitzen les persones mentores permet la gestió de situacions problemàtiques individuals a la sortida de presó mitjançant la provisió de noves mirades a aquestes situacions i amb aquesta, la **gestió d'emocions negatives** i, sobretot, l'**apoderament** davant d'aquestes a través del reforç positiu.

Alhora, la tasca de les persones mentores pren un caràcter social- estructural orientant-se també a la **reintegració social** dels joves. En aquest punt, es tracta de reduir l'impacte de l'empresonament a través de la **responsabilització** de la persona sobre el seu propi procés de desistiment i reintegració, és a dir, a través de la seva participació activa alhora que ofereix un **suport** durant tot aquest procés (Garcia, 2016). Aquest suport comporta l'orientació i l'acompanyament a recursos i serveis que puguin esdevenir importants per a la seva vinculació comunitària. A més, les persones mentores, en el seu rol de membres de la comunitat, esdevenen un nou **vinde social** positiu per a la persona excarcerada que aporta un **model social** de caràcter convencional i contribueix a **reduir l'estigma** que suposa el pas per la presó (Andrés-Pueyo i Cid, 2017).

Així doncs, en l'àmbit postpenitenciari, els mentors han d'afavorir la integració de comportaments prosocials a llarg termini però també mostrar disponibilitat per escoltar, per donar suport emocional i apoderar la persona i oferir, en definitiva, un suport de caràcter instrumental més immediat (Garcia, 2016, p.822).

Amb tot l'exposat i d'acord les recerques realitzades en aquest àmbit, sembla que la mentoria esdevé una estratègia positiva per als joves infractors i, sobretot, en aquells amb una situació de desavantatge social més acusada i quan la relació s'estén més enllà de l'excarceració ja que es tracta d'una intervenció que ofereix l'oportunitat de parlar i atenció a les necessitats individuals dels joves infractors i, alhora, oferir-los un context social que els recolzi (Tolan et al., 2014, p.181; Walker i Bowen, 2015, p.300; Wesely et al., 2017, p.200).

2.3. L'encaix de la gestió de conflictes en la mentoria

La mentoria en el marc de l'acompanyament postpenitenciari esdevé, per tant, un pont entre la presó i la comunitat per tractar de transformar les emocions, les percepcions individuals però també les estructures i les interaccions socials que podrien obstaculitzar el desistiment i la reintegració. Des d'aquesta perspectiva, doncs, esdevé

una manera de gestionar la relació entre la persona excarcerada i la societat en el moment de la sortida de presó.

2.3.1. El delicte com a resultat d'un conflicte

Al llarg de la història, diversos autors han tractat de definir i comprendre el conflicte. Per això, han tractat d'explicar com sorgeixen, es desenvolupen i com es resolten els conflictes des de diferents perspectives i múltiples àmbits. El posicionament més actual es fonamenta en les **teories dels processos d'interacció**. Aquestes defensen que els conflictes sorgeixen com a resultat de processos d'interacció bé entre persones o bé entre grups o col·lectius. No neguen, per tant, el valor de la vessant individual però reconeixen també el valor de l'estructura social. D'aquesta manera, els autors d'aquestes teories situen en el conflicte en el vessant social en la mesura que consideren que les persones tenen uns determinats objectius individuals però necessiten dels altres per aconseguir-los. Així, defineixen el conflicte com a resultat d'una incompatibilitat entre el desig individual i el desig dels altres i assumeixen que els processos conflictius tenen la mateixa naturalesa que els processos cooperatius ja que es fonamenten en una relació d'interdependència de l'individu amb el seu entorn social (Dept. de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 2014, p.19).

D'una forma semblant a les teories del conflicte, des de finals del segle XIX en que la **Criminologia** es va consolidar com una disciplina científica, aquesta ha tractat de comprendre els mecanismes que expliquen el sorgiment de la delinqüència, el seu manteniment entès en termes de reincidència i, més recentment, l'abandonament de la carrera delictiva, és a dir, el desistiment del delicte.

El corrent més recent de la Criminologia, la criminologia crítica, ha tractat d'anar més enllà de les explicacions que ofereixen les teories clàssiques situant el focus en la interacció de l'individu amb el seu context social i estructural. Aquest posicionament defensa que **l'essència del delicte es troba en els conflictes socials, polítics i econòmics** i en les normes legals que creen la delinqüència i, en conseqüència, argumenta que la resposta al delicte no pot centrar-se únicament amb l'infractor sinó que requereix una modificació de les condicions injustes de les societats (Serrano, s.d., p.7).

Així, parteix de la idea que dins de la societat hi ha forces de cooperació i de competència que expliquen, per una banda, l'equilibri social i, per l'altra, el sorgiment dels conflictes i la conducta desviada i es considera que la manca d'inserció laboral, d'habitatge o els moviments migratoris, per exemple, generen una situació de desigualtat d'oportunitats que promou la competència i, amb ella, la desviació social (Serrano, 1983).

Dins d'aquesta corrent, destaca la teoria de l'etiquetament que parteix de la idea que no existeixen comportaments intrínsecament desviats sinó que és a partir d'un procés de definició que s'atribueix aquest caràcter a determinades conductes i, conseqüentment, comporten una reacció social negativa (Cid i Larrauri, 2001, p.199). Com a conseqüència, la conducta és definida com a delictes i la persona que la realitza com a delinqüent. Aquesta definició comporta un procés de criminalització que promou la creació de la identitat de delinqüent i, amb ella, la realització de conductes desviades que encaixen en aquest rol. Promoure el desistiment del delictes, per tant, implica fomentar alternatives al sistema penal formal, sobretot en el cas de les persones més joves, per tal d'evitar l'etiquetament com a delinqüents i facilitar que assumeixin aquest rol i, una vegada la persona ha passat pel sistema de justícia o, fins i tot, pel sistema penitenciari, tracta de promoure penes reintegradores (Braithwaite, 1989, citat a Cid i Larrauri, 2001, p.222) que permetin l'adopció d'una identitat convencional prosocial.

Malgrat es tracta d'un posicionament teòric molt heterogeni, la criminologia crítica posa de manifest la necessitat de canviar l'enfocament i focalitzar l'atenció en els conflictes que es generen entre els individus i la pròpia societat per donar una resposta centrada en necessitats i rols i, en definitiva, més humanitzadora.

En aquest punt, Galtung (citat a Hueso, 2000) argumenta que la violència reflexa el fracàs en la transformació d'un conflicte i conclou que malgrat el conflicte forma part de la societat, la violència no n'hauria. Per trencar amb el que considera que són cultures que exerceixen una forta violència estructural i fomenten la violència com a estratègia de solució de conflictes, proposa anteposar una cultura i una estructura de pau. En aquest sentit, Fisas (1998) exposa que educar per a la pau suposa fomentar l'escolta perquè les persones aprenguin a conèixer, a fer, a viure junts i a ser, situant el focus en la legitimació de l'altre per aconseguir la transformació social en la mesura que permeten construir relacions basades en la confiança i la responsabilitat (Molina, 2005;

Nisis, 1996). Així, la convivència s'entén com una construcció permanent que obre les portes a la creativitat, l'aprenentatge i el desenvolupament cultural.

D'acord amb tot l'exposat, es parteix de la **perspectiva psicosocial** a l'entendre que és en la mateixa interacció humana en el marc d'un determinat context social, sorgeixen, es mantenen i es transformen els conflictes. Des d'aquesta perspectiva, per tant, la delinqüència es definiria com un fenomen humà vinculat a la interacció social entre individus en un determinat context (Battola, 2012). En aquest marc, la subjectivitat pren especial rellevància ja que s'entén que la realitat és una construcció subjectiva d'acord la qual les persones actuen.

Derivada d'aquesta, resulta interessant atendre la **perspectiva sistèmica** per analitzar les interaccions sorgides en el marc d'un determinat entorn doncs, des d'aquesta, els diversos contextos d'interacció com la família, el grup d'iguals, l'entorn laboral, les entitats i organitzacions socials o, fins i tot, el mateix Estat, és un tot organitzat en què cada membre compleix una funció i amb les seves accions regula les dels altres i es veu afectat, generant-se així, un patró interaccional en el qual les accions dels membres són interdependents (Feixas et al. 2016, p.4).

Partir dels plantejaments teòrics i els enfocaments exposats permet elaborar el que en Gestió de conflictes es coneix com el **mapa del conflicte** (veure annex 1) ja que ofereix elements per identificar els aspectes clau per comprendre el seu sorgiment (delicte), manteniment (reincidència) i transformació (desistiment) i orientar, així, la recerca i/o la intervenció en aquest àmbit (DJGC, 2014, p.21).

2.3.2. Justícia restaurativa, gestió de conflictes i mentoria

Des de la perspectiva jurídica tradicional, el delicte es defineix com una conducta que atempta a la legalitat i, en conseqüència, esdevé una infracció penal a la que correspon una determinada pena. Donar resposta a aquesta infracció penal ha estat, tradicionalment en els sistemes penals occidentals han funcionat de l'Estat l'encarregat com a garant dels drets dels ciutadans. Aquest model ha donat lloc a que, progressivament, la resposta al delicte s'hagi anat convertint en "propietat" d'altres persones que no són les directament implicades i, amb això, s'hagi anat reduint el paper de les víctimes, la comunitat i, fins i tot, el propi infractor (McEvoy i Newburn, 2003, p.2).

Christie (1977, citada a McEvoy i Newburn, 2003, p.3) argumenta que com a conseqüència, en aquest sistema tradicional, l'infractor perd l'oportunitat de participar en una confrontació personal que permeti la reflexió sobre valors i principis i considera que aquest model penal tradicional és inhumà ja que el delicte també té implicacions morals i socials que inclouen la víctima i la comunitat i aquest model no promou tampoc la seva participació (1977, citat a DJGC, 2014, p.15).

A diferència del posicionament clàssic, la perspectiva restaurativa emmarcada en la criminologia crítica aporta un canvi d'enfocament i el fet delictiu es concep com una situació que, més enllà d'una infracció de la llei genera danys a les persones i les relacions (Ayora i Casado, 2017, p.9). En conseqüència, la intervenció penal abandona la idea merament reactiva i focalitza l'atenció en les necessitats derivades del conflicte centrant l'atenció en el futur i en la capacitat de les parts implicades i altres membres de la comunitat per transformar les condicions que van afavorir la comissió del delicte.

Aquesta nova manera d'encarar la resposta penal busca capacitar els ofensors per responsabilitzar-se del fet i les seves conseqüències i dur a terme accions que evitin la seva reincidència i facilitin la reinserció a la vegada que es busca atendre a les necessitats de les víctimes i, fins i tot, donar un paper actiu a la comunitat en la prevenció de la delinqüència (Alberti, 2016, p.30).

McEvoy i Newburn (2003, p.5) argumenten que l'encaix entre la perspectiva restaurativa, la gestió de conflictes i la criminologia aporta una nova manera d'aproximar-se al procés penal i a les definicions criminològiques del conflicte en la mesura que suposa abandonar un posicionament burocràtic i apostar per la solució de problemes, la resolució de conflictes i la reconstrucció de relacions.

Des d'aquesta perspectiva, la mentoria es podria definir com una estratègia d'acompanyament postpenitenciari més integradora en la mesura que permetria oferir una oportunitat de **participació de l'infractor** a través d'**espais de diàleg** no adversarials que posen èmfasi en la **implicació de la comunitat** i no només de professionals amb l'objectiu de **solucionar problemes concrets, resoldre conflictes i reconstruir relacions** (McEvoy i Newburn, 2003, p.5).

3. CONTEXTUALITZACIÓ

3.1. De l'execució de la pena de presó a l'acompanyament postpenitenciari a través de la mentoria a Catalunya

A Catalunya, la política penitenciària té una funció pública, social, transversal i compartida per contribuir a la consecució d'una societat més cohesionada, justa i segura. Per aquest motiu, es planteja com a objectius la **retenció i custòdia** dels interns així com la seva **rehabilitació i reinserció social** amb la finalitat que no tornin a delinquir (Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat, 2011).

Des de l'any 2008, és possible que els **joves** que van cometre el delicte entre els 18 i els 21 anys acompleixin una pena de presó en el *Centre Penitenciari de Joves* ja que es considera que la seva identitat encara està en formació i les penes han de prendre un caràcter lleugerament diferent a les dels adults. Així i d'acord el Model de les presons catalanes (SGPRS, 2011), es considera que, precisament per la seva edat, aquests joves majors d'edat han de rebre una atenció i tractament específics per potenciar la seva formació social, educativa, cultural, esportiva i mediambiental mitjançant una estructura menys rígida i més integrada a l'entorn. Per això, des d'aquesta perspectiva, el sistema penal s'orienta a l'educació, la formació d'hàbits i habilitats així com la diversitat de les estratègies de control dels seus actes ja que es parteix de la idea que la delinqüència és un fenomen dinàmic que pot variar al llarg de les diferents etapes evolutives i s'assumeix que els joves disposen d'un important potencial transformador (SGPRS, 2011).

En tot cas, en el sistema penal actual la funció penitenciària de rehabilitació i reeducació integral per assolir el desistiment i la reinserció dels joves s'aconsegueix mitjançant el **tractament al centre penitenciari** (SGPRS, 2011, p.31). Per això, l'Administració Penitenciària es proposa evitar la despersonalització, la dependència, l'afectació a l'autoestima o la intimitat així com el trencament de vincles socials de les persones internes, treballar per reduir els efectes negatius de l'empresonament i facilitar processos de reinserció social a través de mitjans formatius, culturals i terapèutics (SGPRS, 2011). No obstant, malgrat aquesta voluntat de l'Administració, el mateix **context** en el que es duu a terme el tractament suposa una limitació ja que l'efecte de

l'empresonament va més enllà de la privació de llibertat ja que suposa també una privació de rols i un fre a la presa de decisions individuals (Garcia- Borés et al., 2015).

En aquesta línia i per facilitar aquests processos de reinserció social postpenitenciària, el marc normatiu penitenciari preveu la possibilitat d'un acostament gradual a la llibertat definitiva. Aquest acostament gradual es pot dur a terme mitjançant sortides programades, permisos o a través del règim obert o semiobert doncs totes aquestes modalitats permeten la preparació de la vida en llibertat (SGPRS, 2011, p.99). Tot i aquesta possibilitat i com apunta Heras (2015, p.20), en cap cas totes les persones que estan a presó participen en programes, serveis i activitats de rehabilitació i moltes d'elles, fins i tot, retornen a la comunitat sense cap tipus de suport ni seguiment.

Per aquest motiu i seguint altres països, en els últims anys s'ha posat de manifest la necessitat de trobar mecanismes d'acompanyament postpenitenciari que motivin el canvi de la persona que surt de presó i, d'aquesta manera, facilitin el seu procés de desistiment i promoguin la seva reinserció social. Una de les formes que, seguint els resultats positius aconseguits en altres països, s'ha començat a introduir més recentment a Catalunya és la **mentoria**.

En aquest sentit, l'any 2014 va néixer el projecte "*La transició de la presó a la comunitat. Programa experimental de reintegració social de persones empresonades amb risc de reincidència*" impulsat per la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Barcelona que inspira el treball que es presenta a continuació.

Aquest era una recerca que es preguntava si resultaria factible plantejar un sistema de transició esglaonada a la llibertat que fos universal i en que totes les persones empresonades comptessin amb un pla de reintegració (Andrés-Pueyo i Cid, 2017). Finalment, en el projecte van participar un total de 245 persones que finalitzaven la seva condemna. Es van crear dos grups aleatòriament de manera que a 118 dels participants se'ls va assignar una persona mentora voluntària per realitzar l'acompanyament en els últims 6 mesos de compliment de la pena de presó i en els 6 mesos posteriors a la sortida en llibertat definitiva i a la resta (127) no. Les persones mentores van rebre una formació inicial de 13 hores per orientar la seva tasca. Aquesta formació constava de sis mòduls en els que es tractaven: (1) el projecte i la mentoria, (2) el context penitenciari, (3) els participants i el procés de desistiment del delicte, (4) els recursos existents pels participants, (5) les trobades i (6) la relació amb el participant.

A més de la formació inicial, per orientar la seva tasca, les persones mentores comptaven amb una Guia de Recusos i una Guia de Reinserció. La primera d'elles contenia recursos disponibles en els diferents àmbits que podien resultar problemàtics a la sortida de presó (laboral, habitatge, ciutadania, salut...) mentre que la segona, era una guia més extensa en la que s'explicava la filosofia del projecte i s'establien les línies d'actuació de les persones mentores.

A més d'aquests materials, les persones mentores també comptaven amb el suport d'una persona coordinadora de les entitats que formaven part del projecte. Concretament, eren vuit entitats del tercer sector (VAS-Suara, Fundació La Caixa, Cedre, Coordinadora contra la Marginació de Cornellà, Fundació APIP-ACAM, Justícia i Pau, Fundació Autònoma Solidària i Andròmines) que en formaven part i que es van encarregar de captar els voluntaris i fer el seguiment.

En definitiva, es tractava d'un projecte que plantejava la possibilitat d'incorporar la figura del mentor en la sortida de presó per tractar de veure si aquesta tenia una incidència positiva en el desistiment i la reintegració de les persones excarcerades. En aquest sentit, per tal d'observar diferències entre els dos grups en termes de desistiment i reinserció social, es van realitzar tres avaluacions a ambdós grups a través d'un qüestionari en el que se'ls preguntava sobre la seva vida i perspectives de futur.

4. METODOLOGIA

4.1. Objectius generals i específics

Tal com s'ha posat de manifest al marc teòric, sembla que la mentoria esdevé una estratègia efectiva per evitar la reincidència dels joves en la mesura que s'interessa per gestionar les seves emocions i apoderar-los tenint en compte les seves característiques individuals. Al mateix temps, tracta de reforçar i fomentar nous vincles prosocials, oferir suport social, reduir l'etiquetament que suposa el pas per la presó i generar canvis en la trajectòria vital i acompanyar en el procés de maduració focalitzant-se en el futur per generar un canvi individual però també social i estructural. No obstant i com s'ha comentat anteriorment, encara hi ha una important manca de coneixement en aquest sentit ja que no existeix prou evidència científica que permeti concloure amb claredat quins són els mecanismes que poden explicar els resultats

positius de la mentoria. A partir d'aquesta premissa es desenvolupa el treball que es presenta a continuació i que té com a objectius generals:

1. Aprofundir en els models d'acompanyament postpenitenciari de joves subjacents a l'actuació de les persones mentores del Projecte "De la presó a la comunitat" des de la perspectiva de la gestió de conflictes
2. Proposar línies de millora de la mentoria des de la perspectiva de la gestió de conflictes

En aquest sentit, els objectius específics són:

- 1.1. Conèixer quines són les tasques d'acompanyament postpenitenciari que van desenvolupar les persones mentores del Projecte "De la presó a la comunitat"
- 1.2. Conèixer com desenvolupaven les tasques d'acompanyament postpenitenciari les persones mentores del Projecte "De la presó a la comunitat"
- 2.1. Comprendre les potencialitats de l'acompanyament postpenitenciari a través de la mentoria des de la perspectiva de la gestió de conflictes

Es tracta, per tant, d'una recerca amb una voluntat reflexiva ja que més enllà d'aprofundir en el paper de les persones mentores en el procés de desistiment i reintegració social dels joves, s'orienta a generar una reflexió fonamentada que permeti definir línies de treball per optimitzar-lo.

4.2. Disseny i planificació del procediment

D'acord amb els objectius generals i específics es presenta una **recerca de caràcter qualitatiu** que tracta de comprendre l'objecte d'estudi des de la visió subjectiva de les pròpies persones mentores. En aquest sentit, l'elecció d'aquesta metodologia respon al fet que la recerca s'enfoca a la comprensió i la interpretació dels models subjacents en les accions que les persones mentores desenvolupen en el marc de l'acompanyament postpenitenciari i, per això, cal partir de la seva pròpia experiència i, en definitiva, la seva subjectivitat per accedir a la realitat.

Des d'aquesta perspectiva, per tant, el disseny qualitatiu que es presenta parteix d'un enfocament descriptiu-interpretatiu ja que tracta de comprendre un fenomen de l'acció humana com és l'acompanyament postpenitenciari realitzat a través de la

mentoria partint del marc teòric i la informació que aporten les mateixes persones mentores per a la seva interpretació (Quecedo i Castaño, 2002, p.12).

Malgrat que el component subjectiu podria suposar una limitació, aquest tipus de disseny no pretenia la generalització dels resultats sinó la comprensió de la realitat des d'allò particular partint de la lògica de les pròpies persones implicades. Per aquest motiu i per tractar de comprendre els significats compartits respecte l'objecte d'estudi, es va planificar com una recerca basada en el **contrast d'intersubjectivitats** de manera que es va plantejar obtenir informació de diferents persones informants a partir de més d'una font d'informació assumint, per tant, que la realitat és producte dels significats i la forma en que aquests es construeixen socialment (Salgado, 2007, p.75).

Amb tot, per tant, el disseny es podria considerar de caràcter fenomenològic en el sentit s'enfoca a l'experiència subjectiva de les persones mentores per tractar de descriure i entendre, a partir de l'anàlisi de temes específics, models subjacents a la seva actuació que permetin orientar les propostes de millora (Salgado, 2007, p.73).

4.3. Selecció de les persones informants

Com aquesta recerca parteix de la visió de les persones mentores que realitzen l'acompanyament postpenitenciari de joves, el criteri de selecció de les persones informants és intencional, precisament, pel seu rol com a mentor d'un jove. Es va partir de les relacions de mentoria establertes al projecte "De la presó a la comunitat" exposat a la contextualització i, de les 118 persones que conformaven el grup de mentors del projecte, es van seleccionar aquelles que van acompanyar joves que havien complert la seva condemna al Centre Penitenciari de Joves. D'acord aquest criteri, les persones informants van ser **5 persones mentores**. Només es va poder realitzar l'entrevista amb 3 d'elles ja que no va ser possible contactar amb les dues restants.

En qualsevol cas, pel que fa les característiques de les relacions de mentoria desenvolupades per les persones informants destaca que totes les persones mentores havien completat el període de visites al centre penitenciari malgrat, amb la sortida dels joves en llibertat, totes menys una van acabar perdent el contacte.

Mentor	Durada de la relació	Motiu del final de la mentoria
1	5 mesos	Pèrdua contacte
2	5 mesos	Pèrdua contacte: possible expulsió del territori
3	10 mesos	Tancament de la relació de mentoria
4	12 mesos	Pèrdua contacte
5	6 mesos	Pèrdua contacte

Taula 1. Durada i finalització de les relacions de mentoria

4.4. Tècniques d'obtenció de la informació

Com s'ha esmentat anteriorment, s'optà per obtenir informació de dues fonts: els diaris de camp del les persones mentores i entrevistes semi-estructurades en profunditat.

En primer lloc, es va optar per l'**anàlisi documental dels diaris de camp de les persones mentores** (veure annex 2) ja que aquest és un instrument que els mentors feien servir després de cada trobada amb el seu mentoritzat per explicar els objectius d'aquesta així com per fer un resum de la mateixa, destacar aspectes positius, plantejar-se reptes, valorar l'evolució de la persona mentoritzada o, fins i tot, formular dubtes. Aquest és un instrument que es va construir *ad hoc* per al projecte esmentat i tenia un caràcter semi-estructurat ja que malgrat es plantejaven les qüestions fonamentals que els mentors havien de recollir, es permetia un discurs lliure. L'anàlisi documental en aquest punt pretenia obtenir informació sobre el sentit del text i, per aquest motiu, es va centrar en l'anàlisi intern del contingut (López, 2002, p.72).

En aquest marc, l'anàlisi documental dels diaris de camp dels mentors va prendre un caràcter exploratori en primer lloc ja que va servir per detectar temes rellevants en l'actuació de les persones mentores. Posteriorment, la informació continguda als diaris es va extreure de manera més sistemàtica d'acord un criteri temàtic. En aquest sentit i si bé és cert que la informació continguda als diaris de camp té un caràcter secundari i indirecte perquè és producte de la percepció i la interpretació de les persones mentores, es va escollir perquè permet conèixer quins temes són els més rellevants per a les persones informants i quins altres no apareixen (i, per tant, no són tant rellevants per aquestes) i, en conseqüència, permet obtenir informació sobre els models subjacents en l'actuació dels mentors.

En segon lloc, es va optar també per l'**entrevista en profunditat** semi-estructurada (veure annex 3) en la mesura que aquesta permet obtenir informació més detallada sobre l'objecte d'estudi a partir d'un esquema de temes que es pot anar

reformulant i adaptant durant la mateixa entrevista. Es tracta, per tant, d'una entrevista en la que s'anima els entrevistats a donar respostes concretes però mantenint un discurs lliure per indagar en les seves paraules i obtenir informació profunda a partir del seu context personal (Merton i Kendall, 1946, p.545, citats a Vallés, 1999, p.185). La informació obtinguda és de gran riquesa descriptiva ja que permet explicar processos a partir de l'exploració de situacions i conductes específiques i, alhora, aporten multiplicitat de significats (Quecedo i Castaño, 2002, p.19). En definitiva, es tracta d'un tipus d'entrevista flexible que requereix de preparació prèvia per part de l'entrevistador tant del marc teòric com del guió ja que els entrevistats són seleccionats per ser coneixedors especialitzats de l'objecte de l'entrevista (Vallés, 1999, p.184).

4.5. Procediment d'obtenció de la informació

El procés de recollida d'informació es va dividir en dues etapes. Per una banda, es va realitzar l'anàlisi documental dels diaris de camp de les persones mentores i, per una altra banda, es van realitzar les entrevistes. En primer lloc, es va realitzar l'exploració de la informació continguda als diaris de camp per tractar de detectar temes bàsics que apareixien. En segon lloc, es va realitzar una lectura detallada de la informació ja des de la perspectiva de la gestió de conflictes. En ambdues ocasions la lectura es va realitzar directament dels documents digitals que les persones mentores havien elaborat durant el període de mentoria.

Pel que fa la recollida d'informació mitjançant entrevistes, aquestes es van realitzar en dies diferents a cada persona mentora en el moment i l'espai escollit per elles. Així, es va tractar d'aconseguir que les persones estiguessin en espai còmode per a elles per tal que el discurs fos el més lliure i fluid possible. En tots els casos, les entrevistes es van desenvolupar sense interrupcions i van estendre's en el temps en funció del discurs aportat per les persones informants.

4.6. Tècniques d'anàlisi de la informació

Per realitzar l'anàlisi de la informació dels **diaris de camp** es va partir dels documents que les persones mentores van elaborar. En total es van analitzar 49 diaris. En el cas de les 3 **entrevistes** realitzades, es van transcriure els arxius d'àudio.

Mentor	Diaris	Entrevista
1	10	No
2	9	No
3	10	Sí
4	11	Sí
5	9	Sí
Total	49	3

Taula 2. Fonts d'informació per persona mentora

Tant la informació dels diaris de camp com la resultant de la transcripció de les entrevistes es va categoritzar per realitzar una **anàlisi de contingut** (Vallés, 1999, p.231) (veure annex 4). Les diferents categories i subcategories es van establir prèviament a l'anàlisi d'acord el marc teòric, els objectius de la recerca i el disseny plantejat.

Concretament, el model d'anàlisi conté les tres categories que, d'acord el marc teòric i la contextualització, resulten fonamentals en la relació de mentoria: l'establiment de la relació, l'acompanyament en el procés de desistiment i l'acompanyament en el procés de reintegració social. Aquestes categories contenen els conceptes clau exposats (veure annex 5) i permeten realitzar una anàlisi de la informació des de la perspectiva de la gestió de conflictes. La selecció de les categories i ítems d'anàlisi respon, per tant, a un model de mentoria ideal construït teòricament en el que tots ells constitueixen una llista exhaustiva i exclouent. Així, el model d'anàlisi s'ha construït tractant de recollir totes les actuacions de les persones mentores i, al mateix temps, tractant que aquestes es poguessin categoritzar només en un dels ítems del model.

Establiment de la relació	Interès	Situació inicial
		Expectatives
Acompanyament en el procés de desistiment	Canvi cognitiu	Gestió d'emocions negatives
		Apoderament
Acompanyament en el procés de reintegració social	Suport	Orientació i acompanyament a recursos
		Reforç i/o enfortiment de vincles socials
		Modelatge prosocial
		Evitació estigma

Taula 3. Model d'anàlisi del rol del mentor

5. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ I RESULTATS

Una primera aproximació a la informació dels diaris de camp de les persones mentores i les entrevistes realitzades permet veure que, d'acord els objectius del projecte “De la presó a la comunitat”, les persones mentores partien de la idea que l'acompanyament postpenitenciari ha de servir per evitar la reincidència dels joves i afavorir el seu procés de desistiment i reinserció social. En aquest sentit, van assumir el seu rol com una figura d'acompanyament en el pas de la presó a la comunitat dels joves.

“Nosaltres havíem de ser una mena de pont entre la institució i la llibertat, el carrer, i acompanyar el participant en aquest procés de sortir i no tenir temptacions... [...] Tota la mentoria estava articulada entorn aquesta idea del desistiment. De donar eines per diferents bandes al participant perquè tingués prou estímul i motivació per no reincidir”. (Mentora 3, Entrevista: 3)

Tot i compartir la idea fonamental, no totes les persones mentores van realitzar l'acompanyament de la mateixa manera i mentre algunes d'elles van adoptar un rol d'acompanyament actiu, una d'elles va considerar que la situació del seu participant requeria adoptar un rol més passiu.

“Quan va sortir vaig intentar moure'm per diferents centres per aconseguir-li una habitació: vaig enviar mails [...] Vaig contactar amb tots els que acullen postpenitenciaris per veure si amb l'Alin trobàvem una habitació on ficar-lo [...] Al començament vaig estar jo intentant buscar-li de forma molt activa” (Mentor 5, Entrevista: 25)

“El meu rol ha estat realment molt passiu [...] Bàsicament em dedico a escoltar i fer alguna pregunta senzilla de tant en tant, però és ell que parla, explica i fa plans” (Mentora 3, Diari 3:12)

Així, una anàlisi general de la informació permet veure que en tots els casos la mentoria es va entendre com un acompanyament malgrat, finalment, aquest es va orientar d'una manera o una altra. En aquest punt, resulta interessant reflexionar sobre la importància que té el com les persones mentores desenvolupen la seva tasca d'acord el seu propi marc cognitiu o model comprensiu del que és la mentoria i l'acompanyament postpenitenciari ja que malgrat totes les persones van rebre la mateixa formació inicial, disposaven de la mateixa informació sobre el projecte i els recursos disponibles i, fins i tot, totes comparteixen els elements bàsics del què és la figura del mentor, les diferents situacions amb les que es van trobar van fer que adoptessin un rol diferent en funció de la situació i les necessitats específiques de cadascun dels joves.

5.1. Establiment de la relació

Dur a terme aquesta funció d'acompanyament requeria establir una **relació** personal. L'establiment d'aquesta relació, d'acord la Guia de reintegració del projecte "De la presó a la comunitat" (Andrés-Pueyo i Cid, 2017), es fonamentava en la idea que la persona mentora havia de mostrar un interès genuí en l'ajuda a la persona excarcerada. Això requeria tractar de conèixer el jove i la seva situació en tots els nivells de la seva vida així com les seves expectatives ja que aquest era un pas fonamental per saber en quina mesura i en quin sentit podia realitzar aquest acompanyament.

"... conèixer millor la situació del participant, veure quins són els punts forts que poden influir positivament en la seva reinserció, i quins són els punts dèbils que poden dificultar la seva llibertat, per tal de minimitzar la possible reincidència per part del mateix. Sobre tot, s'ha d'aprofundir en conèixer més l'entorn del participant en l'àmbit de les amistats, per veure com poden afectar aquestes en la seva conducta. També ha de pensar en les seves expectatives de futur fora de la presó, ja que no mostra gaire preocupació en aquest aspecte i trobo que es un punt important de cara a la reinserció" (Mentora 2, Diari 1: 13)

Aquest **interès** per conèixer els joves va ser enfocat de maneres diverses pels diferents mentors i mentre la major parts dels mentors van tractar de conèixer el passat, la situació actual i les expectatives de futur dels joves, una mentora va optar per enfocar l'escolta únicament al futur, deixant en un segon pla la trajectòria vital passada.

"[...] més a aviat sempre li feia preguntes sobre el futur, sobre els seus plans: "i què faràs? i com ho solucionaràs? i què tens pensat fer?" (Mentora 3, Entrevista: 94)

En qualsevol cas, però, per l'establiment de la relació, l'**escolta** va resultar una estratègia clau i, de manera molt representativa, una mentora resumeix la seva tasca en dues paraules: "escoltar i acompanyar" (Mentora 3, Entrevista: 7). En aquesta línia, la resta de mentors expressen que el fet d'adoptar aquesta actitud d'escolta va contribuir a la construcció d'un vincle de confiança amb els joves i gràcies al qual obtenien informació rellevant.

"El nostre vincle és molt bo, es desfoga molt quan quedem, m'explica gairebé tot, ha agafat molta confiança" (Mentor 5, Diari 3:8)

També respecte a l'escolta, destaca el fet que dues de les persones mentores valoren que aquesta escolta va comportar un important aprenentatge personal en la mesura que va suposar el coneixement d'una realitat desconeguda fins aquell moment.

“Segurament jo vaig treure molt més de la mentoria que ell de mi perquè per mi va ser molt interessant veure realitats que estan tant lluny de mi” (Mentora 3, Entrevista: 67)

Amb tot, per tant, aquest vincle va permetre a les persones mentores conèixer quina era la **situació inicial** en la que es trobaven els joves a la sortida de presó però també quines eren les seves **expectatives** respecte el retorn a la comunitat. En aquest sentit, les diferents fonts d'informació posen de manifest que malgrat els joves tenien trajectòries de vida complicades, les perspectives respecte el futur i la sortida eren optimistes ja que se centraven bàsicament en assolir la llibertat.

“De moment només té ganes de sortir i poder ser lliure” (Mentora 2, Diari 1: 8)

Al fixar la mirada en el futur, alguns dels joves tenien clar quins eren els passos que volien seguir però d'altres no ho tenien tant clar i, en aquests casos, una tasca de la mentoria va ser tractar de traçar un pla amb estratègies concretes per la sortida de presó.

“...té les idees molt clares respecte al seu futur i vol lluitar per tirar endavant les seves oportunitats. Té plans i és actiu. Té una actitud constructiva. Potser fins i tot molt optimista respecte al futur” (Mentora 3, Diari 3:12)

“El principal repte, i que trobo que es molt important, és aprofundir en les seves expectatives de futur fora de la presó, ja que encara no sap que farà ni té una idea “realista”, del que podria fer, ja que els seus interessos són difícils d'aconseguir” (Mentora 2, Diari 2: 16)

Així doncs, la informació dels diaris de camp i de les entrevistes posa de manifest que l'interès en la situació i les expectatives del jove a través de l'escolta va contribuir a l'establiment del vincle i va permetre a les persones mentores tenir informació útil per realitzar la seva tasca d'acompanyament i establir el "full de ruta" (Mentor 4, Diari 2:8).

Anant més enllà de les paraules de les persones mentores, aquesta rellevància en l'establiment de la relació per a l'obtenció de la informació i el desenvolupament de la mentoria pot interpretar-se en termes de vincle de confiança i, per tant, de reciprocitat i transparència. Així, el fet que els mentors relacionin una major informació per part del jove amb el desenvolupament del vincle de confiança sembla posar de manifest que

l'escolta és important en la mesura que permet mostrar interès i comprensió al jove sobre la seva trajectòria, situació i expectatives i seria aquest interès i comprensió el que facilita la transparència i la reciprocitat i, en conseqüència, afavoreix que el jove doni més informació i es reforci cada vegada més el vincle de confiança entre mentor i jove.

5.2. Acompanyament en el procés de desistiment

Més enllà de l'establiment del vincle, les tasques realitzades per les persones mentores s'emmarquen en l'acompanyament en el desistiment del delictu, és a dir en l'acompanyament en el canvi cognitiu i la construcció de la narrativa desistent. Des d'aquesta perspectiva, la tasca de les persones mentores es va centrar en la gestió de determinades qüestions que en la dimensió individual podien afavorir a la reincidència.

Concretament, una part de la feina de les persones mentores va tenir a veure amb la **gestió d'emocions**. Com hem comentat, la sortida de presó resulta un moment clau en el període de mentoria ja que suposa un important repte a molts nivells. En aquest sentit, alguns dels mentors destaquen que els dies previs a la sortida van ser molt difícils ja que malgrat les ganes de sortir, els joves tenien pors i inquietuds importants respecte la vida en llibertat i això els generava angoixa.

“Teme ser deportado, me explica posibilidades de cómo sería. Sigue con la ansiedad y la sensación de «volverse loco»” (Mentora 1, Diari 2: 8)

“Està fumant marihuana totes les nits per poder dormir, perquè sinó no pot deixar de pensar en la seva família, en el que farà quan estigui fora, i això li provoca com una mena d'angoixa” (Mentora 2, Diari 3:8)

Per tractar de reduir aquesta angoixa, per exemple, dues mentores exposen que van realitzar diferents dinàmiques per facilitar que el jove prengués consciència de les seves emocions i aprengués maneres de gestionar-les més positives.

“Hacemos ejercicios de respiración para que se relaje porque llega un punto en el que roza la sobreexcitación por la salida” (Mentora 1, Diari 7:12)

“Hem fet una dinàmica per tal d'exterioritzar les pors i les inquietuds que té el participant de cara a sortir de la presó [...]” (Mentora 2, Diari 4: 8)

Aquesta angoixa va ser, doncs, objecte de reflexió en les trobades prèvies a la sortida en tots els casos i sembla que el fet de poder parlar amb la persona mentora els permetia expressar les seves emocions i això feia que els joves se sentissin millor.

“Se li fa molt llarga l’espera final. Li suggereixo que ara, que ja s’ha acabat el curs d’escola a les tardes, faci alguna activitat esportiva” (Mentor 4, Diari 3:8)

“Habla muy rápido, nervioso, agradece tener un espacio, a alguien con quien abrirse. En más de una ocasión indica estar «volviéndose loco», nervioso, con ansiedad. Al final, preguntamos cómo se siente y responde que más tranquilo” (Mentora 1, Diari 1: 15)

Posteriorment, en la vida en llibertat, la figura del mentor també va servir per ajudar els joves a gestionar emocions negatives derivades de la seva situació.

“... em truca sovint per preguntar-me coses i parlar i tenim molta confiança [...] força vegades es desanima i em truca per desfogar-se davant la impotència diària” (Mentor 5, Diari 5:12)

D'aquesta manera, per tant, les persones mentores van tractar d'oferir als joves un espai d'escolta com a manera de canalitzar les seves emocions negatives i es van esforçar per acompanyar-los en la gestió d'aquestes emocions per a que es responsabilitzessin d'elles i poguessin transformar-les per ells mateixos.

“Responde que lo ve muy negro todo, que está nervioso y me pregunta qué posibilidades creo yo que tiene [...] me limito a responder que eso depende de él, que Roma no se contruyó en un día y que tenemos que convertir su mala experiencia en la motivación para cambiar su futuro pero claro, siempre y cuando él ponga de su parte y nos permita acompañarle para llegar dónde él sienta que puede o no puede” (Mentora 1, Diari 10)

En aquesta línia d'acompanyament en el canvi personal, una altra tasca rellevant va ser l'**apoderament**, és a dir, el reforç positiu de conductes i pensaments sobre la capacitat de desistiment dels joves per a que fossin ells mateixos qui esdevinguessin, com es deia a la Guia de Reintegració del programa (Andrés-Pueyo i Cid, 2017), l'agent del seu propi canvi.

“La mentoria la definiria com un procés d'acompanyament a través del qual es pretén un objectiu que és ajudar a la persona en allò que necessita, apoderant-lo. És a dir, no fer tu el que li convé, si no orientar-lo, perquè faci ell el que li convé” (Mentor 4, Entrevista: 388)

En tots els casos, aquest apoderament realitzat per les persones mentores tenia com a objectiu que els joves reprenguessin la capacitat de decisió i d'actuació en tots els àmbits de la vida quotidiana de la que havien estat privats a l'entrar a presó.

“M'interessa conscienciar-lo que el centre, durant el temps que ha estat intern, l'ha desposseït de tota responsabilitat gairebé, i que és ell ara qui ha de

recuperar-la i dominar els aspectes de la seva vida quotidiana” (Mentor 5, Diari 1: 13)

En aquest sentit, un element que destaca del discurs de les persones mentores és la necessitat de conscienciar els joves de la importància de la responsabilització sobre el seu propi procés de reinserció social, és a dir, afavorir la seva participació activa en el aquest procés.

“Jo he de ser el seu bastó però el que ha de caminar és ell” (Mentor 4, Diari 3:15)

5.3. Acompanyament en el procés de reintegració

La tasca de les persones mentores també es va orientar a la reintegració social dels joves ja que és important que el canvi cognitiu es vegi recolzat per un context social que els permeti assolir la reintegració efectiva. En aquest sentit, les persones mentores van centrar la seva tasca principalment en la **orientació i acompanyament a recursos** en tots aquells àmbits que van considerar necessaris. Així, la seva tasca es va dirigir a millorar les oportunitats de reintegració dels joves en àmbits com el laboral, el formatiu, l'econòmic, l'habitatge o la ciutadania donant informació sobre com accedir als recursos o acompanyant-los directament.

“... acompanyar-lo en la època difícilíssima de sortida de la presó. Més en un noi que no té formació, però aquest en canvi sí que tenia família, tenia casa, però no tenia possibilitat de trobar feina. Doncs acompanyar-lo perquè trobi feina” (Mentor 4, Entrevista: 385)

“un problema de reinserció important: la seva capacitat d’adaptar-se als ritmes de la societat en quant surti, especialment en quant a suportar tota la responsabilitat individual de tràmits, processos administratius, socials i jurídics que haurà de superar per establir-se com a mínim en termes de legalitat”. (Mentor 5, Diari 1: 6)

Destaca la reflexió d’un mentor que posa de manifest que els joves excarcerats, en moltes ocasions, es troben amb obstacles estructurals que difícilment poden solucionar o, ni tan sols, gestionar ells sols. Per aquest motiu, defensa la necessitat de lluitar per un sistema que proporcioni oportunitats reals de reintegració com és el cas de les persones excarcerades en situació irregular al país.

“El participant té moltes ganes de fer cursos o treballar del que sigui, però el problema de la documentació eclipsa qualsevol intent (legal) de inscriure’s en

qualsevol oferta laboral. Les possibilitat que té son totes sota l'esfera de l'economia submergida” (Mentor 5, Diari 5:8)

En aquesta mateixa direcció, un altre mentor reflexionava que la reintegració social era també una tasca de la societat ja que requeria no només que una entitat o organització pogués oferir feina, un habitatge o una determinada ajuda econòmica als joves excarcerats sinó que també requereix que s'oblidi que ha estat a la presó. Per aquest motiu, argumentava que:

“Jo penso que l'entorn ha de seguir insistint en això que dèiem, que la reinserció social és cosa de tots, no només d'ells, sinó també de la societat” (Mentor 4, Entrevista: 495)

En la mateixa línia, altres mentors posen de manifest la necessitat de modificar variables socials, és a dir, incidir en determinades característiques de l'entorn que afavoreixen dinàmiques que promouen la delinqüència.

“La seva dinàmica era això, preocupar-se d'on dormiria al dia següent, amb qui podia contactar dels seus antics amics, quina xarxa social tenia d'abans, la seva família [...] el problema és que no tenia alternativa [...] És clar, si els teus contactes només estan en aquest món i no li ofereixes una alternativa...” (Mentor 5, Entrevista: 78)

A més d'aquesta manca d'oportunitats, tant els diaris de camp com les entrevistes realitzades posen de manifest que els joves tenien importants mancances a nivell de models prosocials i vincles socials.

“Si va anar a parar on va anar a parar va ser, com ell sempre deia, per males companyies, males amistats, força de caràcter, problemes familiars...” (Mentora 3, Entrevista: 69)

“No tenia xarxes socials de cap mena...” (Mentor 5, Entrevista: 18)

La figura del mentor, com a membre convencional de la comunitat, pretenia oferir un **model prosocial** als joves, és a dir, un model de comportament convencional respectuós amb les normes socials i les lleis. En aquest sentit, sembla que les persones mentores valoren molt positivament la seva tasca ja que consideren que el simple fet de parlar amb ells els aportava una perspectiva diferent a la del seu entorn.

“... mostrarle otras formas de ocupar el tiempo que no sea estar en las calle, como nos dice, haciendo cualquier cosa para cubrir las necesidades básicas” (Mentora 1, Diari 10)

“... com a membre de la comunitat que tingui aquesta persona fora d'aquest entorn que el va portar a delinquir que li doni una altra mirada un cop al carrer” (Mentora 3, Entrevista: 30)

D'una manera semblant, pel que fa els **vincles socials**, les persones mentores consideren que el fet de mantenir la relació de mentoria ja suposava un nou vincle prosocial pel jove, és a dir, un nou lligam dins de la xarxa comunitària.

“Que tenia algú més a qui explicar-li i, segurament, de la meua edat, les persones que tenia al voltant no eren les més indicades *pues* segurament perquè es veu que el seu pare i la seva companya eren un *problemón*, el seu germà gran estava a la presó, l'assistent social era un zero a l'esquerra [...]” (Mentora 3, Entrevista: 103)

Més enllà del nou vincle social que suposava pels joves la figura del mentor, aquests s'esforçaven per reforçar els vincles prosocials amb els que ja hi comptaven.

“Un punt que podria ser beneficiós per la sortida de l'intern podria ser el suport familiar fora de la presó, en especial el vincle que té amb la seva mare, ja que sembla ser bastant fort en quant al respecte que li té, i ha comentat diverses vegades que no vol veure-la patir més per ell, el que podria ajudar al participant un cop estigui fora” (Mentora 2, Diari 1: 13)

“Quan surti en llibertat, es retrobarà amb el seu millor amic d'infància que no va voler caure en mans de cap droga i que va seguir el camí de la boxa i actualment ja comença a ser un boxejador de referència en el sector. M'ha proposat que ens trobem els tres i li he dit que sí. Això també m'ajudarà en la meua feina de mentor” (Mentor 4, Diari 4:8)

En relació amb el suport que la figura del mentor va suposar en termes de model i vincle prosocial, una de les mentores destaca l'evolució del participant en el seu procés de canvi.

“Abans quan parlàvem dels delictes que havia comès d'alguna manera es justificava, però avui ha acceptat que tot i que la seva situació podia no ser molt bona, sempre es pot escollir una forma d'actuar sense violència” (Mentora 2, Diari 3:12)

Finalment, en aquesta dimensió social, alguns mentors van veure que l'**estigma** social que comporta el haver estat a presó suposava un important obstacle en la reinserció social dels joves i, amb la seva tasca, tractaven de reduir-lo.

“La presó és sempre un estigma social, és una fàbrica de fracàs social, i, per tant, la societat, en part, és culpable” (Mentor 4, Entrevista, 490)

“Té la sensació que els anys a la presó l’han estigmatitzat i condicionen les seves relacions personals...” (Mentora 3, Diari 9:7)

“tampoc no em venia de gust que m’expliqués les seves coses personals del seu passat. [...] jo tampoc no el volia estigmatitzar amb tot de coses que segurament tampoc no... Que ja estaven fetes...” (Mentora 3, Entrevista:93)

Amb tot, per tant, es posa de manifest que per aconseguir el desistiment del delictes i la reintegració social dels joves esdevé necessari trobar estratègies per responsabilitzar els joves del seu propi procés de desistiment alhora que esdevé fonamental aconseguir que la comunitat s’impliqui en la reintegració de les persones excarcerades i, alhora, oferir un suport que pugui servir d’acompanyament en la transició de la sortida de presó.

Així, sembla que la mentoria pot contribuir al desistiment i la reintegració social dels joves excarcerats en la mesura que promou altres maneres d’interaccionar. En aquest sentit i malgrat que les persones mentores fan escassa referència a l’impacte de la mentoria més enllà del període de trobades, sembla que d’acord les idees exposades en els apartats anteriors, la figura del mentor aporta una nova relació basada en la confiança i, en aquesta direcció, té un important potencial transformador de les dinàmiques establertes entre l’individu i la societat.

En aquest punt i partint de la perspectiva de la gestió de conflictes exposada per McEvoy i Newburn (2003), sembla que la mentoria resulta una estratègia positiva en termes de desistiment del delictes i reintegració social dels joves excarcerats en la mesura que permet la participació de l’infractor en un espai de diàleg no adversarial (*establiment de la relació*) que té com a objectiu solucionar problemes concrets (*desistiment del delictes*) i reconstruir la relació de l’individu amb la societat a través de la implicació de la mateixa comunitat (*reintegració social*).

6. CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ

Les persones es desenvolupen en interacció amb la societat. Aquesta socialització permet la introducció de canvis en la conducta de les persones en la mesura que aquestes no són un mer receptor passiu. Les persones, des d’aquesta perspectiva, tenen capacitats orientades a l’acció i poden canviar el seu entorn a través de la seva

conducta. Per aconseguir-ho, però, l'entorn ha de poder estimular aquestes capacitats i oferir així, les condicions per aprendre a relacionar-se de manera prosocial (Luna et al., 2015, p.11).

En aquest sentit, el treball exposat parteix de la necessitat d'implicar en la gestió del conflicte social que es genera amb l'excarceració tant a l'infractor com a la comunitat per tal d'afavorir un procés de canvi personal però també una transformació de la societat que permeti la integració real de la persona excarcerada en tots els àmbits de la vida quotidiana. Per aquest motiu, el treball s'interessa per aprofundir en els models subjacents a les tasques d'acompanyament postpenitenciari de joves realitzades per persones mentores per afavorir el seu desistiment del delictes i reintegració social.

En aquest sentit i responent al primer objectiu de la recerca, a partir dels resultats exposats es pot concloure que en totes les relacions de mentoria estudiades el model subjacent es basava en la idea d'acompanyament per evitar la reincidència. Així i malgrat les diferències entre la manera de dur a terme la seva tasca, totes les persones mentores van enfocar la seva intervenció a la transformació individual i social per afavorir el desistiment i la reinserció i alhora s'esforçaven per ajudar els joves a gestionar situacions concretes del dia a dia. És per aquest motiu que es pot afirmar que, certament, **les persones mentores van exercir un rol de gestors d'un conflicte social entre l'individu i la societat.**

Per aconseguir-ho, l'establiment de la relació amb el jove va resultar fonamental. En aquest sentit, mostrar un interès genuí per la situació actual i les expectatives dels joves va resultar un element clau per aconseguir la transparència i reciprocitat del jove i, per tant, per aconseguir que les persones mentores poguessin conèixer les emocions i percepcions dels joves i desenvolupar la seva tasca. Així, aquest coneixement va esdevenir clau per facilitar la gestió d'emocions negatives i l'apoderament del jove sobre el seu propi procés de canvi, per detectar en quins àmbits calia orientar o acompanyar o en quin sentit calia desenvolupar el suport social per reduir l'estigma que suposa el pas per la presó i, alhora, aportar models de comportament.

Tot i que el fil conductor va ser el mateix en totes les mentories, de les paraules dels mentors se'n desprenen diferents graus d'acompanyament segons la implicació de la persona mentora i segons la orientació de l'acompanyament.

Segons la **implicació en l'acompanyament**, es poden diferenciar mentories més actives i d'altres més passives. Aquesta graduació, al meu parer, es pot relacionar amb el tipus de relació establerta ja que mentories més actives eren també les més directives i, en conseqüència, adoptaven un caire més professional- client. Per contra, les mentories en que la persona mentora va adoptar un paper més passiu i la relació no era tant directiva respecte les accions a realitzar i la relació semblava més igualitària.

D'altra banda, les diferents relacions de mentoria analitzades també es poden situar en una línia continua segons la **orientació de l'acompanyament** exercit pel mentor depenent de si aquest dóna més rellevància a l'acompanyament en el desistiment i o en la reintegració social del jove. Malgrat aquesta gradació, en els casos analitzats, les dues dimensions resulten igualment rellevants ja que, prenent els conceptes emprats per McEvoy i Newburn (2003), la gestió del conflicte entre l'individu i la societat a la sortida de presó realitzada per les persones mentores es va focalitzar en la solució de problemes tant en la dimensió individual com l'estructural i la social.

En aquest punt i responent al segon objectiu, sembla que la tasca dels mentors pot aprehendre de la gestió de conflictes en diversos sentits. En primer lloc, el treball posa de manifest que cal **seguir avançant cap a un model d'acompanyament postpenitenciari de caire més restauratiu** que posi l'èmfasi en la participació de totes les persones implicades. Així, com es desprèn dels resultats exposats, gestionar aquest conflicte requereix d'un compromís per part de la persona excarcerada però també per part de la comunitat per integrar-la. Des d'una perspectiva restaurativa, aquesta disposició de la comunitat per reintegrar la persona és clau i posa de manifest que és possible resoldre els conflictes per mitjans diversos.

En aquest sentit, per exemple, obstacles de caràcter estructural com els relacionats amb la regularització de la ciutadania requereixen d'un compromís social i institucional per aconseguir la reintegració social dels joves excarcerats amb garanties. És a dir, esdevé necessari fomentar estructures socials que portin no només a la resolució del problema concret sinó a un procés de transformació de la xarxa social que permeti el manteniment dels canvis generats per la resolució del problema específic.

Per aquest motiu, sembla clar que cal dirigir la intervenció cap a un enfocament restauratiu més humanitzador ja que, com defensava Braithwaite (1989, citat a Cid i

Larrauri, 2001, p.222), resulta fonamental promoure que l'infractor es responsabilitzi del seu procés de desistiment però, alhora, que la societat actuï per integrar-lo en tots els nivells de la vida quotidiana facilitant un procés de transformació personal i social que suposi el final del conflicte entre l'individu i la societat.

En aquest sentit, resulta imprescindible una reflexió profunda per part dels governs i les institucions penitenciàries sobre els objectius de la intervenció penal i, en conseqüència, la introducció d'aquesta qüestió en l'agenda política que comporti una aposta governamental per formes de gestionar la sortida de presó de caràcter més restauratives, com la mentoria, que s'orientin no tant al risc de reincidència sinó a les necessitats de les persones excarcerades i la transformació del seu rol en la societat.

En aquesta mateixa línia restaurativa, com plantegen McEvoy i Newburn (2003), seria positiu poder **fomentar l'ús de mètodes alternatius de gestió de conflictes** com una estratègia per començar a gestionar els conflictes d'una altra manera. En l'acompanyament postpenitenciari aquesta idea suposaria promoure mètodes de gestió positiva de conflictes. D'aquesta manera, les persones mentores podrien suggerir recórrer a la mediació, els cercles o les conferències com a mètodes de gestió dels conflictes que els poden sorgir en el dia a dia. Per això, les persones mentores haurien de conèixer la diversitat de mètodes que existeixen i aquesta informació es podria incloure a la Guia de Reintegració de les persones mentores d'igual manera que s'inclouen altres serveis. Així, es podria crear un apartat de "convivència" en aquesta Guia que recollís els principals recursos de mediació i gestió alternativa de conflictes existents a la xarxa comunitària com un recurs més (veure annex 6).

En aquest mateix àmbit però en un altre nivell sembla interessant reflexionar, a partir dels resultats, sobre la possibilitat d'enfocar la mentoria cap a un sistema més semblant als cercles o les conferències ja que aquests mètodes promouen una major responsabilització i implicació de la persona excarcerada i la mateixa comunitat. Un exemple de la potencialitat de la mentoria en l'ús i la promoció de mètodes alternatius podria ser la realització de reunions familiars ja que, en la majoria dels casos, els joves tornen a un nucli familiar del que han estat fora durant un període de temps i això pot generar problemes de convivència. Mowen i Visser (2015) apunten, en aquests casos, que la conflictivitat familiar esdevé un factor que es relaciona amb la reincidència

després de l'empresonament i, en conseqüència, plantegen la necessitat d'avançar cap a polítiques i programes de reintegració dirigides a gestionar i reduir el conflicte familiar.

Així, més enllà de treballar individualment amb el jove que surt de presó, seria interessant realitzar trobades en forma de reunions familiars com a estratègia per facilitar el diàleg i implicar a tot el sistema familiar en el desenvolupament del pla de treball de desistiment i reintegració del jove. Aquesta possibilitat, en tot cas, caldria ser ajustada a les necessitats de cadascun dels joves i degudament avaluada.

Finalment, una última idea que se'n deriva de la reflexió conjunta del marc teòric i dels resultats exposats és que **les persones mentores poden jugar un paper fonamental en la transmissió dels valors de la gestió positiva de conflictes i la difusió de la cultura de pau** i seria molt interessant poder utilitzar aquest potencial. Per a què poguessin realitzar aquesta tasca caldria donar-les eines de gestió de conflictes. En aquest sentit, es podria incloure en els mòduls de formació inicial un bloc de continguts que aportessin algunes pinzellades bàsiques sobre gestió de conflictes i cultura de pau. Una sessió de dues hores podria ser interessant per aportar pautes i transmetre la rellevància d'acompanyar en la gestió de conflictes durant l'excarceració. Alguns dels continguts d'aquesta formació podrien ser: (1) L'anàlisi del conflicte, per tractar de donar eines per elaborar el mapa del conflicte, (2) La gestió positiva de conflictes, per tractar qüestions com la comunicació no violenta (3) Les pràctiques restauratives per promoure una visió més comunitària i donar a conèixer els mètodes alternatius de conflictes i els seus fonaments o, (4) La cultura de pau, per tractar com promoure els valors de la cultura de convivència (veure annex 7). Aquest bloc de continguts no tindria com a objectiu especialitzar la tasca dels mentors sinó donar eines per a què poguessin poder desenvolupar la seva activitat des d'aquesta perspectiva i amb més recursos.

Amb tot, malgrat les limitacions del treball i la necessitat de seguir fent recerca en aquest àmbit, els resultats posen de relleu la importància de la responsabilització de la persona excarcerada sobre el seu procés de desistiment i la necessària implicació i compromís de la comunitat en la tasca de reintegració dels joves excarcerats. A partir d'aquí, sembla que les implicacions pràctiques d'aquesta recerca es dirigeixen a seguir treballant per la rehabilitació de les persones excarcerades però avançant cap a models de caire restauratiu que permetin una intervenció més comunitària i centrada en les necessitats de les persones individualment i de la societat en el seu conjunt.

7. REFERÈNCIES

- Alberti, M. (2016). *Cap a una escola justa: la incorporació de la justícia restaurativa a l'àmbit escolar*. [Tesi Doctoral]. Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna. Universitat Ramon Llull. Disponible en línia a: <http://www.tesisenred.net/handle/10803/362361>
- Andrés-Pueyo, A. i Cid, J. (2017) *Guia de Reintegració. Projecte "La transició de la presó a la comunitat. Programa experimental de reintegració social de persones empresonades amb risc de reincidència* [Document de treball no publicat]
- Ayora, L. i Casado, C. (2017). *La mediació penal a Catalunya en l'àmbit d'adults i menors: L'anàlisi de la situació i propostes de millora*. Centre D'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Disponible en línia a: http://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2017/mediacio-penal-cat/mediacio_penal_catalunya.pdf
- Battola, K. (2012). La cooperación en situaciones de conflicto. *Revista de la Facultad (UNC) (III)*, 1, Nueva Serie II. Disponible en línia a: <https://revistas.unc.edu.ar/index.php/refade/article/viewFile/5973/6871>
- Cid, J. i Larrauri, E. (2001) *Teorías criminológicas. Explicación y prevención de la delincuencia*. Barcelona: Ed. Bosch.
- Cid, J. i Martí, J. (2011). *El procés de desistiment de les persones empresonades. Obstacles i suports*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Disponible en línia a: https://ddd.uab.cat/pub/worpaper/2011/132424/prodesper_a2011iCAT.pdf
- Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya (2014). *El mapeo del conflicto. Teoría y metodología. Aplicación práctica en justicia juvenil*. Programa Compartim. Disponible en línia a: http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/publicacions_per_temes/execucio_penal_i_justicia_juvenil/pg11_mapeo_conflicto_jj.pdf
- Enjunes, J. i Morata, T. (2016). Estudi de la substitució i suspensió de la pena en justícia juvenil. Aproximació a la realitat penal juvenil catalana. *Educació Social: Revista d'Intervenció Socioeducativa*. Núm. 63, pp.115-126. Disponible en línia a: <http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/312780/402867>
- Feixas, G. et al. (2016). *El modelo sistémico en la intervención familiar*. Universitat de Barcelona. Departament de Personalitat, Avaluació i Tractament Psicològics. Disponible en línia a: http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/31584/6/Modelo_Sistémico_Enero2016.pdf
- Fisas, V. (1998) Una cultura de la paz. A: Fisas, V. (1998) *Cultura de la paz y gestión de conflictos*. Cap. XI. Barcelona: Icaria, Unesco. pp.1- 25. Disponible en línia a: http://escolapau.uab.cat/img/programas/cultura/una_cpaz.pdf
- Freiberg, A. (2010). Post-adversarial and post-inquisitorial justice: Transcending traditional penological paradigms. *European Journal of Criminology*. Núm. 8

- (1), pp.82–101. Disponible en línia a: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1477370810385434>
- Garcia, J. (2016). The Importance of the Mentor- Mentee Relationship in Women's Desistance From Destructive Behaviors. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 60 (7), pp. 808-827. doi: 10.1177/0306624X14568257
- García-Bores, J., López, T., Oviedo, P. i Garés, C. (2015). Lógicas, contenidos y límites del modelo rehabilitador. *Observatorio del Sistema Penal y los Derechos Humanos Universidad de Barcelona, Revista Crítica Penal y Poder* (9) pp.62-90. Disponible en línia a: <http://revistes.ub.edu/index.php/CriticaPenalPoder/article/view/13426/17615>
- Gavrielides, T. (2014). Reconciling the Notions of Restorative Justice and Imprisonment. *The Prison Journal*, 94(4), 479–505. doi: 10.1177/0032885514548010
- Hass, A. i Saxon, C. (2012). From the Inside/Out. Greene County Jail Inmates on Restorative ReEntry. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 56 (7), pp.1037-1062. doi: 10.1177/0306624X11418914
- Heras, P. (2015). La reinserció postpenitenciària, una terra de ningú. Debats Catalunya Social Propostes des del Tercer Sector. *Dossier Catalunya Social Propostes des del Tercer Sector* (44). Disponible en línia a: http://www.tercersector.cat/sites/www.tercersector.cat/files/dossier_presons_3.pdf
- Hueso, V. (2000) Johan Galtung. La transformación de los conflictos por medios pacíficos. *Revista Cuadernos de Estrategia*. Nº 111. pp.125-159. Disponible en línia a: [file:///C:/Users/a/Downloads/Dialnet-JohanGaltung-595158%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/a/Downloads/Dialnet-JohanGaltung-595158%20(2).pdf)
- Ibàñez, A. (2013). *El rol de la comunitat en la reinserció*. [Treball Fi de Màster]. Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona. Disponible en línia a: <https://ddd.uab.cat/record/136900>
- López, F. (2002). El análisis de contenido como método de investigación. *Revista de Educación* (Universidad de Huelva) 4, pp.167-179. Disponible en línia a: <http://rabida.uhu.es/dspace/bitstream/handle/10272/1912/b15150434.pdf>
- Luna, E. (coord.). (2015). *Disseny i avaluació d'un programa de competències socials per a joves en la gestió positiva dels conflictes*. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Disponible en línia a: http://cejfe.gencat.cat/web/.content/home/recerca/cataleg/crono/2016/programa_competencies_socials/programa_modular_competencies_socials_cat.pdf
- McEvoy, K., Newburn, T. (Eds.) (2003). *Criminology, Conflict Resolution and Restorative Justice*. Cap 1. Palgrave Macmillan UK. Disponible en línia a: <http://www.lse.ac.uk/socialPolicy/Researchcentresandgroups/mannheim/pdf/CCRandRJSampleChapter.pdf>

- Meek, R., Gojkovic, D. i Mills, A. (2010). *The role of the third sector in work with offenders: the perceptions of criminal justice and third sector stakeholders*. Third Sector Research Centre, Working paper 34.
- Molina, N. (2005) Resistencia comunitaria y transformación de conflictos. *Reflexión Política*. Vol.7. Nº.14. Bucaramanga: Universidad Autónoma de Bucaramanga, pág:70-82. Disponible en línea a: <http://www.redalyc.org/pdf/110/11001406.pdf>
- Mowen, T.J. i Visher, C.A. (2015). Drug Use and Crime after Incarceration: The Role of Family Support and Family Conflict, *Justice Quarterly*, 32(2), p.337,359. DOI: 10.1080/07418825.2013.771207
- Nisis, S. (1996) Entrevista tercera: convivencia, aceptación y creatividad. En: Maturana, H. (1996) *El sentido de lo humano*. Santiago de Chile: Dolmen Ediciones. pp.39-82. Disponible en línea a: <http://escuelainternacionaldecoaching.com/downloads/BibliotecaEIC/Humberto%20Maturana%20-%20El%20Sentido%20de%20lo%20Humano.pdf>
- Quecedo, R. y Castaño, C. (2002). Introducción a la metodología de investigación cualitativa. *Revista de Psicodidáctica*, 14, pp.5-39. Disponible en línea a: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=17501402>
- Salgado, A. C. (2007). Investigación cualitativa: diseño, evaluación del rigor metodológico y retos. *Liberabit*, 13, p.71-78. Disponible en línea a: <file:///C:/Users/1270046/Downloads/Dialnet-InvestigacionCualitativa-2766815.pdf>
- Serrano, A. (1983). *La criminología crítica* (separata) Madrid: Instituto Nacional de Estudios Jurídicos.
- Serrano, A. (s.d.). *Enfocaments crítics en criminología*. Material docent UOC. Barcelona: FUOC.
- Shapland, J. (2014). Implications of growth: Challenges for restorative justice. *International Review of Victimology*. Vol 20(1), pp.111–127. Disponible en línea a: <https://www.crimeandjustice.org.uk/sites/crimeandjustice.org.uk/files/PSJ%20228%20November%202016.pdf>
- Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat (2011). *El model de rehabilitació a les presons catalanes El model de rehabilitació a les presons catalanes*. Direcció General de Serveis Penitenciaris de la Generalitat de Catalunya. Disponible en línea a: http://justicia.gencat.cat/web/.content/enllacos/pdf/model_rehabilitacio_presons_catalanes.pdf
- Tolan, P., Henry, D., Schoeny, M.S., Lovegrove, P. i Nichols, E. (2014). Mentoring programs to affect delinquency and associated outcomes of youth at risk: A comprehensive meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 10,179–206. doi: 10.1007/s11292-013-9181-4
- Vallés, M. (1999). *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Editorial Síntesis

- Visher, C.A. i Travis, J. (2011). Life on the outside: returning home after incarceration. *The Prison Journal*, 91(3), 102-119. doi: 10.1177/0032885511415228
- Wachtel, T. (2016). *Defining Restorative Practices* (IIRP). Disponible en línia a: https://www.iirp.edu/images/pdf/Defining-Restorative_Nov-2016.pdf
- Walker, K. i Bowen, E. (2015). Mentoring serial and high-risk perpetrators of intimate partner violence in the community: Engagement and initiating change. *Criminal Behaviour and Mental Health*, (25) 4, pp. 299–313. DOI: 10.1002/cbm.1964
- Wesely, J.K., Dzoba, N.P., Miller, H.V. i Rasche, C.E. (2017). Mentoring At-Risk Youth: an Examination of Strain and Mentor Response Strategies. *American Journal of Criminal Justice*, 42, 198–217. doi: 10.1007/s12103-016-9353-7